

Ter inleiding

Wendy Schrama*

Dit is de elfde bundel die de titel 'Actuele ontwikkelingen in het familierecht' draagt en die door het *Utrecht Centre for European Research into Family Law (UCERF)* wordt uitgebracht ter gelegenheid van het jaarlijkse UCERF-symposium. Ook het afgelopen jaar heeft veel familierechtelijk stof doen opwaaien in Nederland. Het rapport van de Staatscommissie Herijking Ouderschap werd in december 2016 gepubliceerd en zal nog de nodige aandacht krijgen in tijdschriften en op bijeenkomsten. Ook vechtscheidingen staan in het middelpunt van de belangstelling. Wat zijn de oorzaken, wat kunnen we eraan doen? Dit zijn vragen die ook de minister van Veiligheid en Justitie aan het hart gaan, getuige de door het ministerie uitgeschreven '*Divorce Challenge*'. Onder deze wat lugubere naam gaat een innovatief proces schuil waarbij via een 'Challenge' de inbreng van zoveel mogelijk betrokkenen is gekanaliseerd, zoals ervaringsdeskundigen, kinderen van vechtscheidende ouders, therapeuten, advocaten, rechters en wetenschappers. Dit geheel heeft geresulteerd in input en inzendingen vanuit het maatschappelijk- en beroepsveld, die hopelijk bijdragen aan het verbeteren van de huidige situatie. Over de vraag wat daarvoor nodig is, bestaan zeer uiteenlopende denkwijzen. Daarom is het belangrijk om ook onderzoeksresultaten uit de sociale wetenschappen te betrekken bij dit proces. Samenwerking tussen rechtswetenschappers en sociale wetenschappers kan in dit opzicht tot mooie resultaten leiden, die onmisbaar zijn voor een goed onderbouwde inrichting van het familierecht.

Bij dit onderwerp past de bijdrage van Catrin Finkenauer, die, zoals dat gebruikelijk is voor de sociale wetenschappen, het onderzoek dat zij in deze UCERF-bundel presenteert met een aantal andere onderzoekers heeft verricht. Hier houd ik het bij vermelding van de eerste auteur, de andere onderzoekers vindt u in de bijdrage zelf vermeld. Uit deze sociaalwetenschappelijke bijdrage volgt dat het bij vechtscheidingen niet alleen om vechtende ouders gaat, maar dat het juist ook van belang is om een breder perspectief te betrekken waarbij niet alleen naar de rol van de ouders wordt gekeken, maar ook naar de invloed die de sociale netwerken om de ouders heen hebben op de dynamiek van een scheiding. Daarbij wordt in de bijdrage uiteengezet welke rol die netwerken kunnen vervullen en dat is uiteindelijk belangrijk om te begrijpen wat een echtscheiding tot vechtscheiding kan maken.

* Wendy Schrama is hoogleraar familierecht en rechtsvergelijking, UCERF, Universiteit Utrecht.

Vergrijzing is een onderwerp dat niet meer weg te denken is van de maatschappelijke agenda. Hoe gaan we om met de vele vraagstukken die dat op verschillende terreinen oplevert? Voor het recht levert vergrijzing nieuwe vragen op, zowel binnen als buiten het personen- en familierecht. Wat mogen we van families verwachten wat de zorg voor ouderen betreft? Wordt de financiële zorgplicht van kinderen jegens hun ouders actueel, net zoals dat in bijvoorbeeld Duitsland en België al het geval is? Een ander thema uit het personenrecht dat in deze context van belang is, komt aan de orde in de bijdrage van Esther Pans. Het gaat om de vraag naar wilsbekwaamheid van ouderen met dementie, een groep die sterk in omvang toeneemt. Deze ouderen lopen het risico blootgesteld te worden aan misbruik, bijvoorbeeld op financieel terrein. Wilsbekwaamheid wordt in de bijdrage belicht vanuit verschillende perspectieven, waarbij ook wordt ingegaan op de vraag hoe zo'n moeilijk grijpbaar en lastig vast te stellen situatie van betere handvatten kan worden voorzien. Die vraag is niet alleen relevant in het kader van de verhouding tussen arts en patiënt, maar het antwoord daarop kan ook daarbuiten tot inspiratie leiden.

Bescherming door het recht van zwakke personen is niet alleen met het oog op ouderen van belang, maar ook voor kinderen. In dat opzicht hebben zich grote ontwikkelingen voorgedaan in de afgelopen decennia, waarbij de positie van kinderen ten opzichte van hun ouders sterk veranderd is. Daaraan ten grondslag liggen grote maatschappelijke en economische veranderingen, die op hun beurt tot wijziging van het denken over kinderen hebben geleid. Het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind dat voor Nederland in 1995 in werking trad, is daar een uitvloeisel van: een verdrag met mensenrechten speciaal voor kinderen, dat op grote schaal geratificeerd is. Waar het verdrag de eerste jaren nog niet vaak werd ingeroepen in rechtszaken en ook in wetgeving en beleid geen grote rol speelde, is dit allengs veranderd. In de bijdrage van Pauline Montanus wordt deze ontwikkeling belicht. De conclusie is op voorhand duidelijk: de rol van het IVRK is in Nederland in die periode flink gewijzigd, maar als u wilt weten wat dat voor advocaten in het familierecht heeft betekend, kunt u het beste de bijdrage lezen.

Mensenrechten hebben ook op een andere manier invloed op het familierecht. Waar de staat ingrijpt in familierechtelijke verhoudingen, is voorzichtigheid geboden. Rechtsbeginselen als proportionaliteit en subsidiariteit spelen een belangrijke rol. Dat is ook het geval als de staat van plan is een kindbeschermingsmaatregel op te leggen. Juist wanneer het gezag van ouders tot grote vraagtekens leidt in het licht van de bescherming van minderjarigen, zijn niet alleen de rechten van kinderen, maar ook die van hun ouders van belang. Kristien Hepping gaat in haar bijdrage in op de vraag welke rechten ouders hebben. Daarbij gaat het om het recht op rechtsbijstand van een advocaat in het licht van artikelen 6 en 8 EVRM. Haar bijdrage laat verder zien dat observatieonderzoek bij rechtszaken waardevolle informatie kan geven en het recht in

de praktijk nader inkleurt. Hoe vaak zijn ouders eigenlijk vertegenwoordigd door een advocaat op de zitting? Wat doen advocaten op de zitting? Dat maakt direct duidelijk waarom we niet alleen aan kinderen, maar ook aan ouders moeten denken.

Kinderen en ouders staan ook centraal in de laatste bijdrage van deze bundel. Hans ter Haar gaat onder andere in op rechtsvergelijkend onderzoek dat recent is gedaan in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie naar de positie van kinderen in een vermogensrechtelijke context. Dat is een onderwerp dat in de literatuur relatief weinig aandacht heeft gekregen, maar, gelet op de uitkomsten van het onderzoek, wel voor verbetering vatbaar is. Het onderzoek laat zien dat de vermogensrechtelijke belangen van kinderen op een aantal punten beter dan nu behartigd kunnen worden, onder meer door het toezicht dat de kantonrechter houdt op het vermogensbeheer door ouders (en voogden) op een aantal punten aan te passen.

De rode draad is dus de bescherming door het familierecht van kwetsbare mensen of mensen in kwetsbare posities. De staat heeft daarin een belangrijke rol te vervullen, die vaak uniek is, en niet door partijen zelf geregeld kan worden. Juist daarom is het belangrijk dat wetgeving en beleid op actuele inzichten uit wetenschap en praktijk zijn gebaseerd. Daarbij is inzicht dat zijn basis vindt in een discipline- of beroepsgroep overstijgende benadering zeer de moeite waard. We hopen deze kant van het onderzoek de komende jaren binnen het onderzoeksteam van UCERF nog verder te ontwikkelen.